

Bebesi György

BIRODALOM ÖSSZEOMLÁS ELŐTT

**Politikus és közéleti portrék az
első világháború előtti Oroszországból**

Bebesi György

Birodalom összeomlás előtt – Politikus és közéleti portrék az első világháború előtti Oroszországból

A politikusok korabeli fotók alapján készült grafikái Mátis Ritának a képzőművészet mesterének munkái.

Szerzőtársak:

Kolontári Attila – Golicin portré

Lengyel Gábor – Jemnitz János(†): Kamenyev portré

Borítószöveg: Bene Krisztián

Korrektor: Badai Mónika

A kötet a PTE BTK TTI Modernkori Oroszország és Szovjetunió történeti kutatócsoportja (MOSZT) támogatásával jelent meg.

A kötet kiadását az LDSZ Biztonságtechnikai KFT támogatta.

ISBN 978-615-5457-73-9

© Bebesi György

© Mátis Rita

© IDRResearch Kft. / Publikon Kiadó

TARTALOMJEGYZÉK

ELŐSZÓ	4
BEVEZETŐ TANULMÁNY	7
ÉLETRAJZOK	
Azef	33
Bogdanov	45
Csajkovszkij	53
Dubrovin	61
Golicin	73
Iliodor	83
Kamenyev	99
Krupszkaja	109
Markov II.	115
II. Miklós	125
Puriskevics	145
Raszputyin	171
Sulgin	185
Sztruve	199
Vitte	207
Kronológia	228

ELŐSZÓ

Az első világháború a 100 éves évforduló kapcsán az elmúlt időszakban a tudományos érdeklődése homlokterébe került, egyre-másra jelennek meg a tanulmányok, kötetek, új szempontú feldolgozások róla. Oroszország pedig éppen ebben az időszakban egyébként is az érdeklődés fókuszában állt, hiszen ez az az időszak a történetében, amikor olyan súlyos gazdasági és társadalmi krízist élt át, hogy régi és új megoldatlan problémái a háború során maga alá temették, és romjain megszületett a huszadik század kollektivista birodalma, a Szovjetunió.

Jelen kötet ennek a világnak, az első világháború előtti cári Oroszországnak próbálja kaleidoszkóp-szerű áttekintését nyújtani, a kor 15 közéleti-politikai szereplője életútjának, sorsának felvázolásával. Mint „cseppben a tenger” tűnik fel egy-egy kiemelkedő történelmi személyiség életútjában, tetteiben, gondolataiban, saját korának társadalmi, közéleti és hétköznapi valósága. Gyakran többet tudunk meg egy korszakról, ha végigkövetjük annak a valamely prominens személyisége sorsát, életét, mint ha a politikatörténet unos-untalan felemlegetett adatait mondanánk föl, itt-ott módosított interpretációban. Éppen ezért bízunk benne, hogy az elmúlt korok iránt érdeklődő olvasó számára sokkal közelebb tud hozni egy – egy periódust egy jól vagy kevésbé jól ismert személyiség életútja, sorsának, életpályájának felvázolása, mint bizonyos elvont történetfilozófiai összefüggések fejtegetése, boncolgatása.

A kötetben felbukkan *Azef*, a kor „sakálja”, a történelem egyik első beépített kettősügynöke, a korszak egyik legendája, aki forradalmárok százait jutatta rendőrkezre egyik oldalról, miközben tucatszám hajtott végre merényleteket a hatalom képviselői ellen a másik oldalról. Feltűnik *Bogdanov*, az eretnek szociáldemokrata, aki szinte soha nem értett párttársaival egyet semmiben, de tudósként, orvosként jelentőssé vált, és megalapozta a modern kibernetikát. Elénk lép *Csajkovszkij*, az anarchista szociálforradalmár, a bolsevikok és a bolsevizmus esküdt ellensége, aki mindent megtett a polgárháború idején, hogy az általa gyűlölt rezsimet a fehérek oldalán döntse. Végigkövethetjük az életét *Dubrovin* doktornak, a kor egyik legszélsőségesebb figurájának, aki zsidó családok orvosából lett a szélsőjobb kérlelhetetlen, a Cári rendszerrel is szembe forduló vezetője. Felbukkan a kötetben *Golicin* herceg, alias Muravlin, a feketeszázak nacionalista vezére, aki nemcsak az orosz kultúra magasabbrendűségét hirdette, hanem aktív irodalmárként maga is gyakorolta azt. Találkozhat az olvasó az orosz Savonarolával, egy az örültséggel határosan fanatikus szerzetessel *Iliodorral*, aki 1905-ben véres pogromot vezetett saját líceumának a diákjai ellen, és aki ugyanolyan dühvel fordult szembe a (fél) alkotmányos rendszerrel, a júniusi monarchiával, mint egykoron a baloldali forradalmárokkal. Végigkövethetjük egy több szerzős írásban a különös sorsú forradalmár *Kamenyev* életét, aki meghatározó alakja volt a bolsevikok legfelső köreinek, mégis ellenezte a fegyveres hatalomátvételt, majd Sztálin feltétlen hívének számított,

hogy aztán éppen a sztálini terror végezzen vele. Sokan csak „Lenin feleségéként” ismerik *Krupszkaját*, a fiatalkorában rendkívül csinos, vonzó forradalmárnőt, aki ellenezte Sztálin főtitkárrá választását, rendkívül sokat tette az ún. szocialista kultúra megteremtéséért, és jó ízléssel fellépett – eredménytelenül – férje személyi kultusza ellen. Csóválhatjuk fejünket a hírhedt antiszemita *Markov II.* életútját olvasva, aki elsőként hozta le újságjában, Oroszországban a Cion Bölcsseinek Jegyzőkönyveit, és elsőként fogalmazta meg nyilvánosan a zsidók kiirtásának gondolatát, miközben egy sármos pozőr volt, a Pétervári hölgytársaság kedvence, egy bumfordiságával hódító Sztjenyika Razin féle figura. Talán meglepődünk *Puriskevics* életútját tanulmányozva, hogy a huszadik századi totális diktatúráknak hány eleme létezett már készen a forradalom előtti Oroszországban, hiszen Puriskevics volt a feketeszázas mozgalom alapító atyja, Raszputyin gyilkosa, és politikai nézetei és pártjának szervezeti felépítése döbbenetes hasonlóságot mutatnak a későbbi olasz korporációs rendszerrel. Ízletes szellemi csemege *Raszputyin* élete, a csodatevő sztarcé, a cári család hírhedt kegyencé, aki maga csinálta szerzetesként, egy tiltott szektából afféle népi hősként felemelkedve a cári családot befolyásoló „szent ördög” szerepéig jutott, hogy aztán nagyon csúnya véget érjen nimfomániás természetéből fakadó botrányos kalandokkal zsúfolt életútja. Ismét csak hűmögghetünk a feketeszázak szellemi vezérének, a sűrke kardinálisnak nevezett *Sulgin* életét olvasva, aki bár kezeit személyesen sohasem szennyezte be, de ő volt a pogrom-ideológia egyik kidolgozója, ugyanakkor kiállt a Bejlisz ügyben az ártatlanul megvádolt zsidó téglagyári munkás mellett, s részt vett a cári rendszer lebontásában a negyedik állami дума küldötteként, és személy szerint ő mondatta le II. Miklóst, „minden oroszok cáriját.” Elgondolkodhatunk, hogy hova is tegyük *Sztruvét* aki forradalmárnak indult, aztán kacérkodott a vallásossággal majd liberális lett, aztán bűnbánó értelmiségi, de azt mondhatjuk, hogy végülis saját korának terméke, egyik legnagyobb gondolkodója, igazi töprengő, vívódó értelmiségi figurája. S végül rácsodálkozhatunk *Vittére*, egy nagyszerű reformkonzervatív politikusra, aki fiatal-korában szabadkőműves likvidátor páholyt hozott létre az anarchisták ellen, hogy aztán később vezető politikusként aranyalpra helyezze a rubelt, megépítse a transzibériai vasutat, s kidolgozza Oroszország első életbe léptetett alaptörvényét, hogy aztán ő legyen a Birodalom első alkotmányos miniszterelnöke.

A portrék nem azonos hosszúságúak, átlag fél-egy ívesek, a terjedelemnek azonban az egyes személyek történelmi súlya szempontjából nincs különösebb jelentősége. Néhány dolgozat, ha nem is ebben a formában, megjelent már korábban is, s vannak teljesen új, a kötet számára készült írások. A jegyzetek a munka tudományos-népszerűsítő jellegének megfelelően az egyes portrék után található, megkönnyítve a folyamatos olvasást. Minden életrajz után illesztettünk irodalomjegyzéket, ha az illető történelmi személynek fennmaradtak művei, akkor számba vettük azokat is, illetve a kutathatóságot elősegítő információkat, pl. a levéltári fondok lelőhelyeit is közöljük, amennyiben az ismert. A mai kor embere vizuális beállítottságú, ezért a felvezetés után

mindegyik személyről korabeli fotók alapján készült teljes oldal nagyságú grafika található, Mátis Ritának a képzőművészet mesterének illusztrációi, így előttünk áll képileg is a figura, akinek sorsát, életét tanulmányozzuk.

Mint minden történelmi tabló jellegű válogatásnak, ennek a kötetnek is vannak esetlegességei, „miért őt, és miért nem más” kérdése itt is természetesen felmerülhet. A válogatásnak 3 rendezője volt: olyan személyeket igyekeztünk csokorba szedni, akik nem tartoznak történelmet kedvelő közönség körében a legismertebb figurák közé, így a portréknak van újdonságértékük, viszont a saját korukban nagyon fontosnak tartották őket. (itt is tettünk kivételt, pl. Raszputyin, vagy II. Miklós életútjának felvázolásakor, akiket egy korszakot bemutató tabló estében kihagyhatatlannak gondoltunk). Másrészt igyekeztünk a politikai-közéleti paletta minden árnyalatából válogatni, (ha nem is azonos súllyal) a minél teljesebb, átfogóbb kép felvázolása érdekében. Harmadrészt tudatos szakmai értékválasztás alapján döntöttünk, hiszen pl. Vitézt tartjuk az orosz történelem olyan jelentős figurájának, mint Sztolipint, míg azonban utóbbit napjainkban Oroszországban agyonstárolják, megválasztották a legnagyobb orosznak, addig Vitéz agyonhallgatják, pedig történelmi teljesítménye előkészíti, objektívan nézve túl is szárnyalja utódját, ezért szándékosan az ő életrajzának közlése mellett döntöttünk.

A korszakban történő eligazodást egy bevezető tanulmány segíti elő, amely főbb vonásaiban áttekinti azt a korszakot, amelyben szereplői éltek, a végén pedig egy kronológiai áttekintés járul hozzá a felvázolt személyiségek történelmi időben történő pontosabb elhelyezéséhez. A történész, aki kutat egy kort, szinte alámerül benne, maga is benne él, figurái közel kerülnek hozzá, léletszerűvé válnak. A kötet remélhetőleg ezt az léletszerűséget, ezt a korhűséget hozza vissza, s segít az olvasónak jobban megérteni ezt a ma már távolinak és idegennek tűnő, 100 évvel ezelőtti világot.

Bebesi György

Pécs, 2016. február 3.